

Чарльз Діккенс

ПРИГОДИ
ОЛІВЕРА
ТВІСТА

Роман

*Переклад з англійської
Вероніки ЧЕРНЯХІВСЬКОЇ*

Київ
“ЗНАННЯ”

РОЗДІЛ I

*оповідає, де і за яких обставин
народився Олівер Твіст*

Серед різних громадських будівель одного міста (з деяких причин я не наводжу його справжньої назви, а вигадувати якоїсь іншої не бажаю) є будинок, що здавна подибується по всіх великих і малих містах, а саме робітний дім. У цьому робітному домі одного дня й числа (яких я теж не збираюся наводити — бо це не має, принаймні поки що, жодного значення для читача) народився той смертний, що його ймення стоїть у назві цього розділу.

Ще довго потому, як парафіяльний лікар упровадив його на цей світ жалю й скорботи, питання про те, чи він виживе і чи взагалі дістане будь-яке ім'я, залишалося під великим сумнівом. Отож могло бути так, що ці спогади не побачили б світу Божого, а якби навіть і побачили його, то обмежилися б однією-двома сторінками і тому мали б не оціненну вартість, як найстисліший та найвірогідніший біографічний нарис в історії літератури усіх часів і всіх країн, що будь-коли існували на світі.

Я, далєбі, не збираюся доводити, що сам факт народження в робітному домі є наймилішою з усіх можливостей, які трапляються людині, я тільки маю на увазі, що в даному випадкові для Олівера Твіста це було найкраще з усього того, що взагалі могло з ним статися.

Лікареві довелося вжити чималих зусиль, щоб примусити немовлятку до обов'язку дихати самостійно, обов'язку, правда, досить марудного, але що став, проте, внаслідок звички, конче потрібний для нашого існування. Якийсь час Олівер пролежав на невеличкому жорсткому матраці, конвульсивно ловлячи ротом повітря, у досить непевній рівновазі між цим і тим світом, але швидше схиляючись до останнього. Якби протягом цього короткого проміжку часу Олівера оточували запопадливі бабусі, стурбовані тітки, досвідчені мамки та премудрі лікарі, то йому безперечно і неминуче прийшов би кінець. Але біля нього не було нікого, окрім старої доглядальниці, в якій у голові стояв туман од надмірної порції пива, і парафіяльного лікаря, що мав виконувати свої обов'язки за угодою з парафією. Отож Олівер і природа боролися сам на сам. Поборсавшись ще кілька хвиль, новонароджений, нарешті, зітхнув, чхнув і сповістив мешканців робітного дому, що новий тягар упав на плечі парафії, голосним криком, на який могло бути здатне лише немовлятко чоловічої статі, котре більше як три з чвертю хвилини не мало такого корисного знаряддя, як голос.

Тільки-но подав Олівер цей перший доказ справної діяльності своїх легенів, як клаптяна ковдра, недбало накинута на ліжку, заворушилася, бліде обличчя молодої жінки ледве-ледве підвелось з подушки і знеможений голос насилу вимовив:

— Дайте мені глянути на дитину й умерти.

Лікар сидів лицем до каміна і то тер свої руки, то наставляв їх до вогню. Коли молода жінка заговорила, він підвівся і, ставши у головах її ліжка, промовив значно тепліше, ніж того, здавалося, можна було від нього сподіватися:

— Ну, вам ще рано говорити за смерть.

— Боронь Боже, звісно рано, — додала й доглядальниця, похапцем засовуючи собі в кишеню зелену пляшку, яку вона щойно з видимою насолодою притуляла до рота в кутку кімнати. — Хай вона, сердега, проживе стільки, як я, та приведе тринадцятеро дітлахів, і всі вони їй помруть — тільки двійко лишиться та й ті сидітимуть, як і мої, з матір'ю в робітному домі, тоді вона іншої заспіває... Самі подумайте, серденятко моє, що то бути матір'ю!

Але, очевидно, ця відрадна перспектива материнських радощів не справила належного враження: хвора похитала головою і простягла руку до дитини.

Лікар поклав немовлятку у її обійми. Вона палко притиснула побілілі губи до чола свого сина, провела руками по обличчю, кинула дикий погляд навколо, здригнулася, впала горілиць на подушку... і вмерла. Лікар із доглядальницею узялись розтирати їй груди, руки й скроні, та кров її вже навіки спинилася. Їй говорили про надію й відряду, але вона давно їх утратила.

— Кінець, місіс Тінгамі! — промовив, нарешті, лікар.

— Ох-ох-ох! Кінець бідолашній, — сказала доглядальниця, приймаючи з подушки корок від пляшки, що був вискочив ненароком, коли вона нахилилася до немовлятка. — Така вже її доля безталанна!

— Тільки ж не посилайте до мене, бабо, як дитина почне кричати, — сказав лікар, замислено натягаючи рукавички. — З нею ще буде, очевидно, чимало мороки. Як розрепетується, дайте їй кашки. — Лікар одягнув капелюха, але по дорозі до дверей затримався біля ліжка покійниці й додав: — А була вродлива — звідки вона?

— Її принесено сюди вчора ввечері з наказу наглядача, — відповіла стара. — Лежала на вулиці — там її й підібрали. Мабуть, пройшла таки чимало піхотою, бо черевики геть-чисто розлізлися. Ну, а звідки вона чимчикувала й куди її Бог ніс — хто його зна.

Лікар схилився над померлою і взяв її за ліву руку.

— Ага, стара пісня, — промовив він, похитавши головою. — Нема обручки, як я бачу. Ну, на добраніч вам.

Шановний медик подався обідати, а доглядачка, хильнувши ще раз із зеленої пляшки, примостилась на низькому ослоні край каміна й почала сповивати дитину.

Який незрівнянний приклад сили одягу являв собою юний Олівер Твіст! Ще за хвилю, загорнений тільки в шматок байки, він міг бути і сином вельможі, і сином жебрака. Найвисокопоставленіша особа навряд чи здолала б визначити його соціальний стан. Але як тільки на нього напнули стару перкалеву, пожовклу від довгої служби сорочину, він одержав свою відзнаку й етикетку і одразу опинився на своєму місці, місці безрідного парафіяльного вихованця,

сироти з робітного дому, затурканого, напівголодного попихача, всім чужого, всім осоружного, якого в житті чекали тільки стусани й побої. Олівер щосили кричав. Якби йому знаття, що він сирота, залишений на добру ласку парафіяльних титарів та наглядачів, він, може, кричав би ще голосніше.

РОЗДІЛ II

*оповідає, як зростає, виховувався
та живився Олівер Твіст*

Протягом восьми-десяти дальших місяців Олівер був жертвою систематичного зрадництва та облуди. Його виходили смочком. Начальство робітного дому належним чином повідомило парафіяльну адміністрацію про безпорадний стан захарчованого сироти-немовлятка. Парафіяльна адміністрація запитала адміністрацію робітного дому, чи не знайдеться у притулку якоїсь особи жіночої статі, що могла б постачати Оліверові Твісту належне живлення й догляд. Адміністрація робітного дому поштиво довела до відома начальства, що такої особи в богадільні немає. Тоді парафіяльна рада великодушно і, як завжди, по-християнському постановила направити Олівера до “ферми”, тобто до сільської філії робітного дому, що містилася за три милі од міста, де кільканадцять таких самих юних порушників законів про бідних, як і Олівер, не обтяжені надмірним харчем та одягом, цілісінькими днями барложилися на брудній підлозі під материнським доглядом однієї жінки, що приймала від парафії цих молодих злочинців за сім з половиною пенсів з рота на тиждень.

Сім з половиною пенсів на тиждень для дитини чи не багато? На сім з половиною пенсів можна вкрай пошкодити дитячий шлунок. Стара вихователька була жінка мудра й досвідчена, вона не тільки добре знала, що корисно для діточок, але також розуміла, що вигідно для неї самої. Тому більшу частину тижневої платні вона обертала на власну користь, а молоде парафіяльне покоління призвичаювала до економії, ще суворішої за ту, що була встановлена парафією. Отже, знаходячи в найглибших глибинах ще

більшу глибину, вона виявила себе великим філософом-експериментатором.

Усі чули про іншого філософа-експериментатора, котрий створив глибоку теорію, що коняка здатна жити без харчу, всі знають, що, годуючи цю коняку одною соломиною на день, він блискуче довів свій винахід, і, безперечно, зробив би її найціннішою та найжвавішою твариною в світі, якби вона йому не здохла всього за одну добу перед тим, як мала одержати на обід свою першу порцію повітря. На жаль, для експериментальної філософії тієї жінки, під чиїм ніжним доглядом зростав Олівер Твіст, її система давала точнісінько такі самі наслідки, бо саме на той час, коли дитина, нарешті, призвичаювалася до наймізернішої пайки найпісніших харчів, вона чомусь у вісьмох з половиною на десять випадків ні з сього ні з того занеджувала з голоду чи холоду, або падала ненароком у вогонь, або чаділа. У всіх цих випадках сердешні маленькі створіння переходили звичайно в інший світ, де з'єднувалися зі своїми батьками, котрих у цьому світі вони ніколи не знали.

Іншим разом, коли, наприклад, занедбане немовлятко перекидалося разом з колискою або коли його ошпарювали під час прання окропом — хоч останнє траплялося досить рідко, бо щось, що хоч до певної міри скидалося на прання, бачили на фермі вряди-годи, — справа набирала широкого розголосу, і тоді суд присяжних починав сікатися зі своїми марудними запитаннями, а парафіяни збунтовувалися й підписували осудливого листа. Та всі ці зухвалі випадки негайно одержували належну відсіч завдяки лікарській експертизі і свідченню парафіяльного сторожа: перший розтинав тіло й звичайно не знаходив нічого всередині — що було чистісінькою правдою, а сторож завжди свідчив під присягою те, чого бажала парафія, — що було з його боку великою самопожертвою. До того ж члени парафіяльної ради час від часу навідувалися до ферми, завжди надсилаючи за день до цього свого сторожа з відповідним повідомленням.

Під час цих візитів діти завжди були охайними й чистенькими, а чого ж іще бажати?

Не можна сподіватися, щоб така система виховання могла виростити надто багатий чи розкішний урожай. В той

день, коли Оліверу Твісту минуло дев'ять років, він був блідим хлопчиком, замалим на зріст і, безперечно, захарчованим. Але природа чи спадковість заложили здоровий міцний дух в Оліверові груди. Завдяки суворій дієті дух мав доволі місця, щоб там розростатись, і, може, тільки цій обставині Олівер був зобов'язаний тим, що дожив до свого дев'ятого дня народження. Як би там не сталося, а сьогодні були його дев'яті роковини, які він святкував у льосі для вугілля у вибраному товаристві двох інших молодих джентльменів, замкнених, як і він, після доброї порції березової каші за те, що нахабно наслідилися заявити, нібито вони голодні. Раптом місіс Менн, котра очолювала цю установу, зацікавилася від несподіванки: за парканом вона вгледіла постать містера Бамбла, парафіяльного сторожа, який сіпав хвіртку що було сили.

— Господи милостивий! Невже це ви, містере Бамбле? — скрикнула з добре вдаваною радістю місіс Менн, висовуючи голову з вікна. — (Сусанно, забори нагору Олівера й тих двох шибеників та обмий їх!) Ах, матінко моя! Містере Бамбле, яка я рада, що ви завітали до мене!..

Але містер Бамбл був чоловік опасистий і дратівливий, тому, замість відповісти на це щиросерде привітання ласкавим словом, він почав ще дужче торсати хвіртку, а потім почастував її таким стусаном, на який була здатна лише нога парафіяльного сторожа.

— Господи, тільки подумати, тільки подумати! — цокотіла місіс Менн, вибігаючи надвір, бо тим часом покараних хлопців було переведено вже з льоху нагору. — І як це я могла забути, що ворота через любих діточок замкнено зсередини! Заходьте, містере Бамбле, прошу, прошу вас, заходьте ж бо!

Після цього гостинного запрошення було зроблено такого глибокого реверанса, що од нього розтануло б навіть титареве серце, але парафіяльний сторож лишився незворушний.

— Невже ви вважаєте, місіс Менн, за пристойне, за чемне примушувати парафіяльних урядовців, що приходять сюди до вас у парафіяльних справах з приводу парафіяльних вихованців, стовбичити отак під вашими ворітьми? — запитав він, стискаючи свою патерицю. — Чи розумієте ви,

місіс Менн, що ви, так би мовити, на службі у парафії і одержуєте від неї платню?!

— Але ж, містере Бамбле, я тільки затрималася на хвилю повідомити наших любих діточок, які вас так кохають, так кохають, про те, що ви йдете до нас, — відповіла з великою покорою місіс Менн.

Містер Бамбл був високої думки про свій ораторський хист і про свою вагу. Він щойно довів перше, а нині ствердив друге. І він полагіднішав.

— Гарзд, місіс Менн, — мовив він цього разу трохи спокійніше. — Можливо, що воно так, як ви кажете, можливо. Але ведіть мене до хати, бо я прийшов у серйозній справі і маю повідомити вам дещо важливе.

Місіс Менн повела сторожа до невеличкої, вимощеної цеглою вітальні, поставила перед ним стільця й запобіжливо поклала перед ним на стіл його ціпка й трикутного капелюха. Містер Бамбл стер піт, що рясно виступив йому на чолі від довгої ходи, глянув задоволено на свого трикутного капелюха й усміхнувся. Так, він усміхнувся. Адже парафіяльні сторожі теж люди, — і містер Бамбл усміхнувся.

— А тепер, прошу ласкаво, не беріть за зле того, що я вам скажу, сер, — промовила місіс Менн медовим голосом. — Ви так довго йшли, так натомилися, якби не це, я б і слова не мовила. Може, ви вип'єте краплину, містере Бамбле?

— Ані краплі, ані крапельочки, — сказав той, відмахуючись правицею з почуттям власної гідності, але досить лагідно.

— А може, все ж таки вип'єте, — домагалася місіс Менн, спостерігши непевний тон відмови й досить нерішучий жест. — Хоч крапельку з холодною водичкою та грудочкою цукру.

Містер Бамбл кахикнув.

— Тільки одну-однісіньку краплю, — улещувала його місіс Менн.

— Ну, а чого саме? — поцікавився сторож.

— Та того, що я тримаю завжди в хаті про всяк випадок, щоб приготувати еліксир, як хтось, боронь Боже, з моїх діточок, бува, занедужає, — одказала місіс Менн, одчиняючи дверцята кутньої шафи й становлячи на стіл

пляшку та склянку. — Це джин. Я вас не дурю, містере Бамбле, це справжній джин.

— Так ви даєте дітям еліксир, місіс Менн? — спитав Бамбл, уважно стежачи за цікавою процедурою змішування води, цукру та джину.

— А звісно, захисти їх, голуб'яток, Царице Небесна, хоч дорого, а доводиться, — відповіла доглядачка. — Хіба ж можу я дивитися спокійно, як вони мучаться на моїх очах, сер?

— Ні, ні, — схвально промовив містер Бамбл, — звичайно, не можете. Ви добра жінка, місіс Менн. — (Тут вона поставила склянку на стіл.) — За першої ж нагоди я доведу це до відома парафіяльної ради, місіс Менн. — (Він поколотив ложкою в склянці.) — Я... я щиро п'ю за ваше здоров'я, місіс Менн.

І він спорожнив нахильцем півсклянки.

— Ну, а тепер до справ, — промовив він, виймаючи з кишені записну книжку в шкіряній оправі. — Хлопчині, охрещеному Олівером і нареченому Твістом, сповнився сьогодні дев'ятий рік.

— Захисти його, Царице Небесна, — вставила місіс Менн, натираючи до сліз краєчком фартуха ліве око.

— Дарма обіцяно було винагороду в десять фунтів стерлінгів, збільшену потім до дванадцяти, дарма вживала ревних і, так би мовити, надлюдських зусиль парафія, — провадив сторож. — Ні хто був його батько, ні звідки, якого роду й стану була його мати — нам не пощастило довідатись.

Місіс Менн здивовано розвела руками і, поміркувавши хвилину, запитала:

— Але звідки взялося тоді взагалі в нього прізвище?

— Його вигадав я, — одказав сторож, гордо випростуючи свій стан.

— Ви, містере Бамбле?

— Я, місіс Менн. Ми даємо прізвища нашим підкидькам за алфавітом. Передостанній був "С" — я назвав його Сваблем. На цього припало "Т", — і я назвав його Твістом. Наступний зватиметься Унвіном, а за ним піде Філкінс. У мене вже виготовано прізвища не те що до кінця алфавіту, а й для цілого нового роду від першої літери до останньої.